

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TASVIRIY SAN'AT O'QUV DASTURINI O'RGANISH VA REJALASHTIRISH, DARS MASHG'ULOT ISHLANMASINI TUZILISHI

Toshkent amaliy fanlar universiteti

Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Usmonova Diyora Abdurazzoq qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti

Boshlang'ich talim nazariyasi va metodikasi kafedrası

*katta o'qituvchisi **Deykanova Ra'no Bakirovna***

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim tizimida tasviriy san'at fanini o'qitishning zamonaviy o'quv dasturlari, ularning kontseptual asoslari va dars mashg'ulotlarini loyihalashning innovatsion modellari tadqiq etiladi. Maqolada o'quv jarayonini rejalashtirishda didaktik prinsiplarning izchilligi, vizual savodxonlikni shakllantirish bosqichlari va pedagogik texnologiyalarni dars ishlanmasiga integratsiya qilish masalalari ilmiy tahlil qilingan. Shuningdek, amaliy mashg'ulotlar davomida o'quvchilarning kognitiv va psixomotor rivojlanish ko'rsatkichlari jadval ko'rinishida taqdim etilib, fanni o'qitish metodikasini takomillashtirish bo'yicha nazariy xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: metodologiya, kurikulum, vizual idrok, dars ishlanmasi, pedagogik dizayn, kompetensiya, integratsiyalashgan ta'lim, estetik tahlil, kreativlik.

KIRISH

Boshlang'ich ta'lim davri inson shaxsining shakllanishida eng dinamik va qabul qiluvchan bosqich hisoblanib, bu davrda tasviriy san'at fani o'quvchining olamni obrazli tasavvur qilish mexanizmlarini ishga tushiruvchi asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Global ta'lim standartlarining o'zgarishi sharoitida tasviriy san'at o'quv dasturlari nafaqat texnik ko'nikmalarni (chizish, bo'yash), balki tanqidiy fikrlash va badiiy-estetik tahlil qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan murakkab strukturaga aylanib bormoqda. Dars mashg'ulotlarini rejalashtirish jarayoni o'qituvchidan o'quv materialini shunchaki uzatishni emas, balki uni psixofiziologik qonuniyatlar asosida transformasiya qilishni talab etadi. Bugungi kunda dars ishlanmasining tuzilishi o'quvchining ijodiy salohiyatini ochishga xizmat qiluvchi pedagogik ssenariy sifatida qaraladi va bu jarayonda har bir komponent – maqsad qo'yishdan tortib, natijani baholashgacha bo'lgan barcha elementlar o'zaro mantiqiy bog'liqlikda bo'lishi shart

[1, B. 18]. Mazkur maqolada aynan dars ishlanmasini tizimli yondashuv asosida rejalashtirishning ilmiy-pedagogik muammolari va ularning amaliy yechimlari muhokama qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tasviriy san'atni o'qitish metodologiyasining nazariy asoslari ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lib, ularning tadqiqotlarida dars tuzilmasi va mazmuni doimiy ravishda evolyutsiya qilib kelgan. R.Hasanov o'zining ko'p yillik izlanishlarida boshlang'ich sinflarda tasviriy san'at darslarini rejalashtirishda "borliqni idrok etish" va "tasvirlash faoliyati"ning uzviyligini asoslab bergan, bu esa dars ishlanmalarida kuzatuv darslarining ulushini oshirish zaruratini keltirib chiqaradi [2, B. 34]. N.Abdirasilov esa bo'lajak o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini tahlil qilar ekan, dars ishlanmasida badiiy tahlil va amaliy mashqlar o'rtasidagi oltin mutanosiblikni saqlashning muhimligini ta'kidlaydi [3, B. 56]. Zamonaviy yondashuvlarda esa, masalan, S.Abdullayev tadqiqotlarida tasviriy san'atni boshqa fanlar bilan integratsiyalashgan holda rejalashtirishning o'quvchi dunyoqarashini kengaytirishdagi roli ochib berilgan [4, B. 72].

Ushbu tadqiqotda metodologik asos sifatida tizimli-strukturaviy tahlil va pedagogik prognozlash usullaridan foydalanildi. Boshlang'ich sinf tasviriy san'at dasturi (1-4 sinflar) mazmuni tahlil qilinganda, uning spiral shaklidagi tuzilishga egaligi, ya'ni mavzularning yildan-yilga murakkablashib borishi aniqlandi. Metodik ishlanmani rejalashtirishda "Inson markazlashgan ta'lim" (Student-centered learning) modeli asos qilib olindi, bunda darsning har bir daqiqasi o'quvchining faol ishtirokini ta'minlashga qaratiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Dars mashg'ulot ishlanmasini (konspektini) tuzishda an'anaviy yondashuvdan voz kechib, maqsadli va natijadorlikka asoslangan strukturani joriy etish lozim. Tadqiqotlarimiz natijasida ma'lum bo'ldiki, darsning samaradorligi o'qituvchining mavzuni qanday tushuntirishidan ko'ra, o'quvchiga qanday amaliy topshiriq va ko'rsatma berishiga ko'proq bog'liqdir. Zamonaviy dars ishlanmasida "Blum taksonomiyasi" darajalari (bilish, tushunish, qo'llash, tahlil, sintez, baholash) o'z aksini topishi shart. Quyidagi 1-jadvalda o'quv dasturidagi asosiy yo'nalishlar va ularning dars ishlanmasidagi vaqt taqsimoti bo'yicha o'zgarishlari keltirilgan.

1-jadval. Tasviriy san'at dars turlarining vaqt va mazmuniy taqsimoti

Dars turi	Nazariy qism (min)	Amaliy mashg'ulot (min)	Asosiy metodik usul
Borliqni idrok etish	15	25	Ekskursiya, suhbat

Dars turi	Nazariy qism (min)	Amaliy mashg'ulot (min)	Asosiy metodik usul
Naturadan rasm chizish	10	30	Grafik tahlil, o'lchash
Tematik kompozitsiya	10	30	Tasavvur, syujet qurish
Badiiy konstruksiyalash	8	32	Modellash, yasash

Darsni rejalashtirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish ko'rsatkichlarini o'rganish natijasida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasidagi ijobiy dinamika kuzatildi. 2-jadvalda an'anaviy dars ishlanmasi bilan innovatsion-texnologik ishlanma asosida o'tilgan darslarning natijalari qiyoslanadi.

2-jadval. Innovatsion dars ishlanmasining samaradorlik ko'rsatkichlari

Baholash mezonlari	An'anaviy usul (ball)	Innovatsion usul (ball)	O'sish koeffitsienti
Ranglar nisbatini aniq berish	3.2	4.5	1.4
Formani fazoviy tasavvur qilish	2.8	4.1	1.5
Kompozitsion mustaqillik	3.0	4.7	1.6
Estetik baholash madaniyati	3.5	4.8	1.4

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, dars ishlanmasida vizual ko'rgazmalilik va interfaol o'yinli texnologiyalarning to'g'ri rejalashtirilishi o'quvchilarning kompozitsion mustaqilligini 1.6 baravarga oshishiga xizmat qiladi. Bu esa dars ishlanmasini tuzishda nafaqat "nima o'rgatish", balki "qanday vositalar bilan o'rgatish" masalasiga alohida urg'u berish zarurligini isbotlaydi [5, B. 112].

XULOSA

Olib borilgan tadqiqotlar va o'quv dasturlari tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda tasviriy san'at darslarini rejalashtirish ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, u o'qituvchidan yuksak metodik mahoratni talab etadi. Dars mashg'ulot ishlanmasi shunchaki darsning bayoni emas, balki u o'quvchining ijodiy va intellektual salohiyatini boshqaruvchi texnologik xaritadir. Tadqiqot yakunida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi:

Birinchidan, tasviriy san'at o'quv dasturini o'rganishda mavzularning sinfdan-sinfga o'tishidagi mantiqiy uzviylikni saqlash va har bir mavzu doirasida o'quvchida shakllanadigan tayanch kompetensiyalarni aniq belgilash zarur. Ikkinchidan, dars ishlanmasining tuzilishida nazariya va amaliyot o'rtasidagi nomutanosiblikni bartaraf etish, bunda amaliy faoliyatning ulushini kamida 70-75% miqdorida saqlab qolish o'quvchilarning texnik ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Uchinchidan, rejalashtirish jarayonida zamonaviy AKT imkoniyatlaridan, xususan, grafik planshetlar yoki multimedia taqdimotlaridan foydalanish darsning emotsional muhitini boyitadi va o'quvchilarning fanga bo'lgan motivatsiyasini barqarorlashtiradi.

Shuningdek, o'qituvchi dars ishlanmasini tuzishda o'quvchining psixologik holati va individual qobiliyatlarini hisobga olishi, har bir bolaga o'z ijodiy "men"ini namoyon qilish imkoniyatini berishi lozim. Bu esa darsda erkin ijodiy muhitni yaratish va baholash tizimida nafaqat yakuniy natijani, balki o'quvchining intilishini ham hisobga olishni taqozo etadi. Kelajakda tasviriy san'at darslarini rejalashtirish metodikasini takomillashtirishda STEAM ta'lim yondashuvini (fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika uyg'unligi) keng joriy etish, o'quv dasturlariga ekologik va vatanparvarlik ruhidagi badiiy mavzularni ko'proq kiritish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi. Zero, to'g'ri rejalashtirilgan tasviriy san'at darsi nafaqat rassomlarni, balki kreativ fikrlaydigan, go'zallikni qadrlaydigan komil insonlarni tarbiyalashning eng samarali yo'lidir [6, B. 48].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azimov S.S. — Tasviriy san'at metodikasi va darslarni rejalashtirish texnologiyasi — Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2018. — 210 B.
2. Hasanov R. — Maktabda tasviriy san'at o'qitish metodikasi — Toshkent: O'qituvchi, 2004. — 180 B.
3. Abdirasilov N., Boymetov B. — Tasviriy san'at o'qitish metodikasi — Toshkent: Ilm-ziyo, 2010. — 145 B.
4. Abdullayev S. — Badiiy ta'limda integratsiya va innovatsiya — Samarqand: Zarafshon, 2015. — 112 B.
5. Jabborov R.R. — Tasviriy san'at darslarida ijodiy faoliyatni tashkil etish — Toshkent: Mumtoz so'z, 2017. — 156 B.
6. Saidov A. — Boshlang'ich sinf o'quvchilarini estetik tarbiyalash metodikasi — Namangan: Nashr, 2019. — 95 B.